

**CUMHURİYET DÖNEMİ SERGİCİLİĞİNİN TEMELLERİ “İZMİR 9 EYLÜL SERGİLERİ
1927-1928”**

Doç. Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ*

ÖZ

İzmir, Milli Mücadele'nin sembol kenti olmasının yanında, Cumhuriyet dönemi iktisadının gelişiminde de önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Nitekim Türkiye İktisat Kongresi'nin İzmir'de toplanmasında bu iki unsur ön plana çıkmaktadır. Kongrede milli iktisadın gerçekleştirilmesi ve bu kapsamda yerli malı üretimine ve kullanımına öncelik verilmesi kararlaştırılmış ve bu kararlar Cumhuriyet dönemi ekonomi politikasının temellerini oluşturmuştur. Bu amaca ulaşmak doğrultusunda ürünlerin sergilenmesi anlayışı gelişerek “Numune Meşheri”ni doğurmuş ve böylece Cumhuriyet dönemi sergiciliğinin gelişmesini sağlayacak ilk adım atılmıştır. Numune Meşheri'nin ardından İzmir'in Akdeniz'e açılan bir liman şehri olması ticaretin gelişmesinde önemli katkı sağlayan sergicilik hareketinin devamını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda dönemin İzmir Valisi Kazım Dirik'in de desteğiyle 1927 yılında “9 Eylül Sergisi” adıyla ulusal bir sergi açılması kararlaştırılmış ve bu ilk sergiden edinilen başarı ertesi yıl serginin tekrarlanmasını sağlamıştır. İzmir'in düşman işgalinden kurtuluş günü olan 9 Eylül tarihine ithafla bu isimle açılan yılları 9 Eylül Sergileri gerek İzmir ve gerekse Türkiye ekonomisi ve sosyal hayatında önemli izler bırakmıştır. Her ne kadar ilk etapta yerel bir anlayışla ortaya çıkılsa da yabancı katılımına da izin verilmesi, uluslararası sergiciliğin gelişmesinde itici rol oynamıştır. Cumhuriyet dönemi sergicilik anlayışının temeli kabul edilen bu sergiler, bugün halen devam eden Enternasyonal İzmir Fuarı'nın da çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı da Birinci ve İkinci 9 Eylül sergilerinin Cumhuriyet dönemi sergicilik anlayışındaki öncülüklerini tarihi bir süreç içerisinde inceleyerek sağladıkları katkıyı ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Sergi, 9 Eylül, Fuar, İktisat Kongresi

**FUNDAMENTALS OF REPUBLIC PERIOD EXHIBITIONS “İZMİR 9 SEPTEMBER
EXHIBITIONS 1927-1928”**

ABSTRACT

Besides being the symbol city of the National Struggle, İzmir became an important trade center in the development of the economy of the Republican era. As a matter of fact, these two factors come to the fore in the meeting of the Turkish Economics Congress in İzmir. In the congress, it was decided to realize the national economy and to give priority to the production and use of domestic goods in this context, and these decisions formed the basis of the economic policy of the Republican period. In line with this aim, the understanding of exhibiting the products developed and gave birth to the "Sample Meşher" and thus the first step was taken to ensure the development of exhibitionism in the Republic period. The fact that İzmir is an important port city opening to the Mediterranean after the Numune Meşheri brought along the continuation of the exhibition movement, which made a significant contribution to the development of trade. In this context, with the support of Kazım Dirik, the Governor of İzmir at the time, it was decided to open a national exhibition with the name of “9 September Exhibition” in 1927, and the success gained from this first exhibition enabled the exhibition to be repeated the following year. The September 9 Exhibitions of 1927 and 1928, which were opened with this name in honor of September 9, the day of liberation of İzmir from the enemy occupation, left

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, cahides@yahoo.com, Orcid No: 0000-0001-7772-9236.

important traces in the economy and social life of both İzmir and Turkey. Although it emerged with a local understanding in the first place, allowing foreign participation also played a driving role in the development of international exhibitions. These exhibitions, which are accepted as the basis of the understanding of exhibitionism in the Republican era, also form the core of the İzmir International İzmir Fair, which is still ongoing today. The aim of this study is to reveal the contribution of the First and Second September 9 exhibitions by examining the pioneers in the understanding of exhibition in the Republican period in a historical process.

Keywords: İzmir, Exhibition, September 9, Fair, Economics Congress

Giriş

Terbiye noktasından büyük bir rol oynayan sergiler, halkın merakını tahrik etmek suretiyle birçok şey öğretirler. Reklam konusunda da büyük bir önem arz eden sergiler özellikle de henüz iletişim araçlarının gelişip, yaygınlaşmadığı dönemlerde ülkelerin ve ürünlerin tanıtımı noktasında son derece önemli bir görev üstlenmişlerdir ("Sergi ve Panayırlar" 1937: 230).

İlk olarak yerel pazarlar ve takas mekânları biçiminde ortaya çıkan sergiler, dünya ticaretinin gelişmesiyle birlikte, ticaretin yoğun olduğu limanlarda ve kervanların uğrak yerleri olan kervansaraylarda görülmeye başlanmıştır. Ulaşım imkânlarının artması ve uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte sergiler sınırları aşarak ülkelerin ürünlerini sergiledikleri büyük buluşma yerleri haline gelmiştir. Bu çerçevede hem ticari hayat hareketlenirken hem de sosyal, kültürel, ekonomik ve politik ilişkiler gelişme imkânı bulmuştur (Türk Fuarçılık Tarihi 2007: 17-18).

Nitekim Türkiye İktisat Kongresi'nde Ticaret ve Sanayi Odalarının katılımıyla ülkenin önemli ticaret merkezlerinde hammaddeler ve yerli ürünlerin sergilenmesine dair genel ve kalıcı sergiler düzenlenmesi planlanmış ve bu kararlar Cumhuriyet dönemi sergiciliğine temel teşkil etmiştir (Afetinan 1989: 43). İzmir Ticaret ve Sanayi Odası da Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan bu karar kapsamında 1923 yılında Numune Meşheri'ni açmış, 1927 ve 1928 yıllarında ise İzmir Valisi Kazım (Dirik) Paşa'nın da desteğiyle "*İzmir 9 Eylül*" sergilerini düzenlemiştir. Bu sergiler Cumhuriyet dönemi sergiciliğinin temelini oluşturarak ulusal sergilere öncülük ederken Türkiye'nin ilk uluslararası sergisi olma özelliğini gösteren İzmir Enternasyonal Fuarı'nın da başlangıcını teşkil etmişlerdir.

1- Türkiye İktisat Kongresi ve Numune Meşheri

İktisat Vekâleti'nin, Atatürk'ün direktifi ile, 17 Ocak 1923 tarihinde İzmir'de toplanacak İktisat Kongresi sırasında bir sergi açılmasına dair isteği fabrikalara ve iktisadi kuruluşlara telgrafla bildirmiştir. İmal edilen her şeyin teşhir edileceği bu sergide Türk iktisadiyatını ilgilendiren mamullerin İzmir'e getirilmesi söylenerek, hükümetin de bu konuda her türlü tedbiri alacağı belirtilmiştir (Sönmezdağ 1978: 22). İktisat Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey de İktisat Kongresi konuşmasında "*...Kongre ile beraber bir de sanayi sergisi açılacak ve burada memleketin sanayi ve tarım üretimi sergilenecektir. Sergiye katılım için gerekli yerlere duyurular yaptık. Burada özellikle halılar, kumaşlar, Anadolu'nun diğer üretimi tarım ürünleri sergilenecektir. Diğer taraftan Avrupa sanayi ve sanat eserlerinin de sergiye gönderilmesi için batı sanayicilerine bilgi ilettik. Avrupa basınını da kongreye davet ettik*" demiş ve bu istek üzerine "*Numune Meşheri*" adında bir sergi açılması kararlaştırılmıştır. Bu sergi

aracılığı ile ülkenin her tarafından gelen ziraat, sanayi, tüccar ve esnaf gruplarına mensup kişiler birbirlerini tanıma ve ürünlerini tanıtmaya fırsatı bulacaklardır.

Serginin düzenlenmesi için öncelikle tüccar Cemil, Balcızade Hakkı, Doktor-Bakteriyolog Memduh (Say), Simsar Hüsnü Fehmi ve Eczacı Ferit (Eczacıbaşı) beylerden oluşan yerli malları hazırlama heyeti oluşturulmuştur (Aksoy 1993: 57; Gürsoy 1993: 157). Serginin kurulma yeri ise İkinci Kordon'daki eski Osmanlı Bankası depoları olan Hamparsomyan'ın mağazalarının bulunduğu bina olarak tespit edilmiştir. 4-5 bin kişiyi alabilecek büyüklükte olan binanın sağ tarafı sergiye ayrılmış (Sönmezdağ 1978: 22-23; 70 Yıllık Sevda 2001: 9-10), bina içerisinde ürünlerin sergilenebileceği pavyonlar hazırlanırken bu vesile ile İzmir'e gelecek delegelerin konaklamalarının da İzmir Belediyesi tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. İmkânların yetersiz kaldığı durumlarda ise halktan bazı kişiler de imkânları çerçevesinde gelecek misafirleri ağırlamayı kabul etmiştir. Museviler ise yetimhane ve daireler gibi genel bölgeleri halılar ve karyolalar ile döşeyerek gelecek misafirlere ayırmışlardır (Türkiye İktisat Kongresi 1981: 212).

Sergide Ömer Muharrem'in somaki mermer taklidi sütunları; Dr. Memduh sistemi imbicler, çeşitli renkte mürekkepler; Süleyman Ferit Eczacıbaşı'nın kolonyaları, kuvvet şurubu ve kudret hapları, Mehmet Şükrü Efendi helvaları, Kuşadası'ndan Ali Rıza Bey'in üzüm helvası; Kerestecizade M. Sabri ve Rüştü kardeşlerin saf tıp pamukları; Nafiz Mustafa'nın "zafer-i milli" marka sigara kâğıtları; İstanbul Feshane kumaşları; Kula seccade ve halıları; Konya'dan yün kuşaklar; Bosnalı Salim ve Asım efendilerin un örnekleri; Foça'dan zeytin, zeytinyağı; Elazığ'dan el yazması levhalar; İstanbul Erzincan fabrikasından çimento; Şile bezleri, ayrıca Gördes, Uşak kilimleri ve halıları, incir ve üzüm dolu ihraçlık kutular, ayakkabı, çeşitli balık ve balık yumurtası konserveleri, mobilyalar, deri ürünleri, tarım araçları, kiremit, tuğla, maden örnekleri, şarap örnekleri, kereste çeşitleri, saraciye çeşitleri, giyim ve ayakkabı malzemeleri teşhir edilmiştir (70 Yıllık Sevda 2001: 9-10).

Ülkenin iki yüzden fazla kazasının çeşitli numunelerle katıldığı sergiye yabancıların da numune getirmesi ilgi çekmiştir. Yüzkırk bir firmanın katıldığı sergide başarılı görülen kuruluşlardan kırkına gümüş, otuzuna bronz madalya, yetmişine de takdimname verilmiştir (Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir 1971: 333).

"Numune Meşheri"nden kazanılan başarı sergi fikrinin devamını getirmiş ve İzmir'in Yunan işgalinden kurtuluş günü olan 9 Eylül tarihine binaen 1927 ve 1928 yıllarında "İzmir 9 Eylül" sergileri açılmıştır. Bu sergiler bir anlamda Millî Mücadele günlerinin ardından verilen iktisadi mücadelenin de simgelerinden birisi olacaktır.

2- Birinci İzmir 9 Eylül Sergisi

2.1. Sergiye Hazırlık

Yanık Yurt gazetesinin 18 Eylül 1925 tarihli nüshasında Zeynel Besim (Sun) Bey tarafından "Eylül Panayırı" başlığıyla yayınlanan yazıda 2 Eylül'de başlamak ve 11 Eylül'de bitmek üzere bir sergi açılması fikri tartışmaya açılmıştır. Yazıda, sergilerin uluslararası alanda taşıdığı önemden hareketle, Almanya'nın Hamburg'u, İtalya'nın Marsilya'sı ne ise Türkiye'nin de İzmir'inin o olduğu, İzmir'in Batı Anadolu'nun merkezi olup, liman kenti olmasından dolayı iktisadi ve coğrafi nedenlerle İzmir'de bir sergi

açılmasının çok uygun düşeceği savunulmuştur. Özellikle 9 Eylül Kurtuluş Bayramı için Aydın ve Ödemiş çevresinden çok sayıda kişinin İzmir'e geldiği, bu ziyaret sırasında ürünlerini sergileyecekleri bir ortamın oluşması sonucunda bu gidiş gelişin boş bir gezintiden ticari bir faydaya dönüşeceği öne sürülmüştür. Besim Bey yazısının devamında ülkenin aydınlarını bu konu üzerinde düşünmeye çağırmıştır. Besim Bey sözlerini, "...Elimizde 9 Eylül gibi mukaddes bir gün ve vatanımızda İzmir gibi Anadolu'nun her tarafında demiryollarıyla bağlanmış bir liman bulunurken bunu yapmamak gayr-ı kabil bir hata olur" ifadeleriyle sonlandırmış, bu yazının tekrarını Hizmet Gazetesi'nin 20 Nisan 1927 tarihli nüshasında olduğu şekliyle yeniden gündeme getirmiştir (Zeynel Besim 1925; Zeynel Besim 1927).

Nitekim sergilerin uluslararası ticaret alanında gerek ürünlerin tanıtımı gerekse kişilerin ve firmaların ticari ilişkilerinin gelişmesine olan katkıları nedeniyle, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası ile ticaret ve sanayi temsilcileri ile İzmir basını tarafından tartışılmaya başlanmış, İzmir'de 9 Eylül Kurtuluş Bayramı çerçevesinde bir serginin açılması kararlaştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda 18 Nisan 1927 tarihinde İzmir Valisi Kazım (Dirik) Paşa başkanlığında Ticaret Odası Meclisi üyeleri, basın mensupları, ticaret ve sanayi temsilcileri tarafından yapılan toplantıda geniş bir ticari faaliyete ve büyük bir limana sahip olan ve Türkiye'nin en önemli ihracat merkezi bulunan İzmir şehrinde bir serginin açılmasına karar verilmiştir (Kaya Y.T. Yok: 12).

Böylece "9 Eylül Sergisi" adıyla açılacak olan sergiye dair hazırlıkları yapmak üzere Oda Başkanı Balcızade Hakkı, Belediye Başkanı Aziz, Borsa Komiseri Kemalettin, Ticaret Müdürü Ziya, Sanayi ve Mesai Müdürü Şerif, Çeşmeli Celal Remzi ve tüccarlardan Şerif Paşazade Remzi Beylerden mürekkep bir heyet oluşturulmuştur (İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 242).

1 Mayıs tarihinde Valilikte yapılan toplantıda 9 Eylül Kurtuluş Bayramı'nda 4 Eylül'den 11 Eylül'e kadar devam etmek, her sene tekrarlamak ve ilerleyen yıllarda uluslararası bir şekle dönüşmek suretiyle "9 Eylül Sergisi" adıyla 1927 yılında Türkiye'ye ait yerel bir serginin açılması kararlaştırılmıştır. Sergi her ne kadar uluslararası olmayacaksa da yabancı ülkelerden katılmak isteyenlerin başvuruları da kabul edilecek ve bu gibi kişilere her türlü kolaylık gösterilecektir. Bu çerçevede bir düzenleme heyetinin de kurulmasına karar verilmiştir (Hizmet, 2 Mayıs 1927).

Alınan bu ön kararlar 4 Mayıs tarihli toplantıda kabul edilmiş ve ek olarak serginin Erkan-ı Muallim Mektebi, yeni Türk Ocağı, Bahri Baba Parkı ve Jandarma Mektebi'nin bulunduğu alanda kurulacağı belirlenmiştir (İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 242). Ancak daha sonraki toplantılarda sergi yeri olarak 12 bin metre kare kapalı ve 13 bin metre kare açık alana sahip olan İzmir Sanatlar Mektebi binası uygun bulunmuş (Fevkalade Nüsha 1927: 3; Sönmezdağ 1978: 25), serginin kapanış tarihi ise halkın sergiye gösterdiği büyük rağbet nedeniyle 25 Eylül olarak değiştirilmiştir.

Serginin hemen faaliyete geçmesi adına da Başvekil İsmet Paşa himayelerinde Vali Kazım Paşa'nın fahri başkanlığında ve Oda Başkanı Balcızade Hakkı Bey'in başkanlığında Hilâl-i Ahmer Başkanı Hüsnü Bey, Oda Genel Sekreteri Turgut (Türkoğlu) Bey, Moralızade Halit Bey, Sanayi ve Mesai Müdürü Şeref Bey, Borsa Komiseri Kemalettin Bey, Sepet ve Çiçek Mektebi Müdürü Hasip Bey, Ticaret Gazetesi

sahibi Reşit Halil Bey, Ziraat Mektebi Müdürü Abidin Bey, Şerif Paşazade Remzi Bey, Çolakzade Sait Bey, Mazhar Kafadar Bey, Belediye Başkanı Aziz Bey, Ticaret Müdürü Ziya Bey, Rusçuklu Fahri Bey, Sanayi ve Mesai Müfettişi Fahrettin Bey, Ticaret-i Bahriye Müdürü Hikmet Bey ve İş Bankası Müdürü Firuz Bey'den oluşan bir komite teşkil edilmiştir. Komitenin faaliyet merkezi İzmir Ticaret ve Sanayi Odası olacak, sergi masrafları ve gelirleri tespit edilerek Ticaret Odası Meclisi'ne hesap verecektir. Ayrıca komite hükümet merkezi adına başvuruda bulunarak, Türkiye Cumhuriyeti tarafından bir pavyon kurulması ve orada Türkiye'ye ait ürünler ve sanat eserlerinin sergilenmesi için gerekli çalışmaları yapacak, Türk Tayyare Cemiyeti İzmir şubesi de sergi alanında komite ile ortak olarak büyük çaplı bir piyango düzenleyecektir (İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 242).

Komitenin bir sonraki toplantısı Vali başkanlığında 10 Mayıs tarihinde gerçekleşmiş ve hükümetin desteğinin sağlanabilmesi için Başvekâlet, Ticaret, Dahiliye ve Ziraat vekâletlerine yazı yazılması ve Ankara'da toplanacak parti kongresine İzmir'den katılacak kişilerin bu işi bizzat takip etmeleri istenmiştir. Serginin belli bir düzen içerisinde kurulabilmesi amacıyla iş bölümüne gidilmiş ve bu nedenle dört farklı başlıkta alt komisyonlar oluşturulmuştur (Hizmet, 12 Mayıs 1927; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 242).

Statü Komisyonu,¹ Sergi Nizamnamesini, Tesisat ve Tertibat Komisyonu² sergiye gelecek eşya ve numunelerin ve sergi idaresinin çeşitli düzenlemelerini, Propaganda ve Neşriyat Komisyonu³ da serginin ilgi çekebilmesi için gereken yayın ve çalışmaları, Numune Komisyonu⁴ ise zirai madeni, sınai numunelerin toplanması için gereken girişimleri yapmakla görevlendirilmiştir. Bunlardan başka bir de Maliye Komisyonu⁵ oluşturulmuştur ki bu komisyonun da görevi sergiye harcanacak masraflarla sergiden gelecek kazancın kontrolünü sağlamaktır. Sergi yerlerinin fiyatları; kapalı yerlerde sergi için birinci sınıf yerlerin metrekaresi 6, ikinci sınıf için 4, perakende satış yerleri 8 lira; açık yerlerdeki metrekare 4, satış için 5 lira olarak tespit edilmiştir (Hizmet, 8 Haziran 1928). Alınan bu kararlar Vali tarafından Başvekâlete, Ticaret, Dahiliye ve Ziraat Vekâletlerine ve ilgililere duyurulmuş (Hizmet, 12 Mayıs 1927; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 242), İzmir Ticaret ve Sanayi Odası da 26 Mayıs 1927 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'ne bir telgraf göndererek İzmir'in kurtuluş bayramı olan 9 Eylül'de ilgili seneden başlayarak sürekli olmak ve ileride uluslararası bir şekle dönüştürülmek üzere "9 Eylül" adıyla bir sergi düzenlenmesine karar verildiğini bildirmiştir. Yazıda İzmir'in iktisadi durumu ön plana çıkarılarak, ithalat ve ihracatın büyük bir bölümünün gerçekleştiği bir şehir olmasına

¹ Statünün ihzarı için muvakkat komisyon: Ziraat Mektebi Müdürü Abidin, Sanayi ve Mesai Müdürü Şerif, Şerif Remzi, Rıfki Şevki, Oda Hukuk Müşaviri Refik Şevket Bey.

² Tertibat ve Tesisat Komisyonu: Belediye Başkanı Aziz, Moralızade Halid, Rıfki Şevki, Hilal-i Ahmer Başkanı Hüsnü, Sepet ve Çiçek Mektebi Müdürü Hasib, Mazhar Kafadar, Rusçuklu Fahri Bey.

³ Propaganda Neşriyat Komisyonu: Ticaret Odası Genel Sekreteri Turgut, Sanayi ve Mesai Müdür Şerif, Ticaret-i Bahriye Müdürü Hikmet, Ticaret Müdürü Ziya, Şerif Remzi, Rıfki Şevki, Raşit Halil, Ziraat Mektebi Müdür Abidin Bey.

⁴ Numune Komisyonu: Ziraat Mektebi Müdürü Abidin, Şerif Remzi, Halil Raşit, Bursa Komiseri Kemalleddin, Ticaret Müdürü Ziya, Sanayi ve Mesai Müdürü Şerif, Müfettiş Fahreddin, Ticaret-i Bahriye Müdürü Hikmed Çolakzade Sait Bey.

⁵ Maliye Komisyonu: Başkan Balcızade Hakkı, İş Bankası Müdürü Firuz, Rusçuklu Fahri Bey.

vurgu yapılmış, böyle bir serginin yabancıların ülkeye gelişine büyük fayda sağlayacağı düşünülmüştür. Öncelikli hedefleri yerel ürünlerin en yüksek oranda sergide teşhir edilmesi olsa da birçok yabancı firma da sergiye başvuruda bulunmuştur (BCA, 490.1.0.0/1.1.11, 26 Mayıs 1927).

Komitenin ilk çalışmaları propaganda için olmuş, Türkçe ve Fransızca hazırlanan broşürler dağıtılırken, demiryolu idarelerince eşya sergileyecek olanların getirecekleri eşya için %50, kişiler için %30; deniz işletmesi idaresince de eşya sergileyecek olanlarla getirecekleri eşyadan %50 indirim yapılması ve yabancı memleketlerden gelecek malların sergi binasında incelenerek bölgelerine iade olunacak eşyadan gümrük vergisi alınmaması kararlaştırılmıştır (İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası 1927: 336; Fevkalade Nüsha 1927: 3; Sönmezdağ 1978: 25). İzmir bölgesine dair sergilenecek mamulat hakkında da bir ticaret broşürü yayınlanarak, İzmir bölgesi ürünlerinden bazılarının özelliklerine ve bu ürünlerin ticaret istatistiklerine yer verilmiştir. Broşürde ürünler 9 başlık altında toplanmış olup bu başlıklar sırasıyla: üzümlerimiz, incirlerimiz, tütünlerimiz, zeytinyağlarımız, afyonlarımız, palamutlarımız, pamuklarımız, meyan kökü ve meyan balı ile halılarımızdır (Birinci İzmir 9 Eylül Sergisi Ticaret Broşürü 1927). Ayrıca serginin açılışından itibaren sergi içerisinde dağıtmak amacıyla bir gazete yayınlanması ve içeriğini de sergi haberlerinin oluşturması kabul edilmiştir (Hizmet, 18 Ağustos 1927) İzmir 9 Eylül Sergi Gazetesi adıyla çıkan gazete yayınlanma amacını, "... Böyle bir gazetenin neşrindeki faydalar inkâr edilemeyecek kadar çoktur. Sergi gazetesinin neşrine karar verirken bütün bu fevaid birer birer nazar-ı itibara alınmış ve serginin elinde bulunacak olan böyle bir gazete ile kendisine edeceği hizmet bilhassa önemli olmuştur..." sözleriyle açıklamıştır (Sergi Gazetesi 4 Eylül 1927). Sergi gazetesinin on altı gün devam edeceği ve serginin kapanmasından sonra verilecek karara göre gelecek sergiye kadar haftada bir defa yayınlanma ihtimali olduğu belirtilmektedir. Böyle bir durumda ise gazetenin iktisadi ve haftalık bir dergi halini alacağı ve 1928 İzmir sergisine kadar yayınlanacağı (Hizmet, 18 Ağustos 1927; Sergi Gazetesi, 4 Eylül 1927) planlanmıştır.

Sergi sadece ticari bir alışveriş mekânı olmayacak, sosyal etkinlikler sayesinde aynı zamanda halkın ve katılımcıların güzel vakit geçirip tanışabileceği eğlence ortamını da sağlayacaktır. Nitekim sergi süresince suareler, balolar gibi gece eğlenceleri düzenlenerek serginin canlılığının korunması sağlanacaktır. Sergideki haberleşme özellikle yabancı şirketlerle yapılacak anlaşmalar açısından önem arz ettiğinden, sergi dahilinde posta ve telgraf şubeleri de oluşturulacaktır (Hizmet, 18 Ağustos 1927; Akşam, 6 Eylül 1927).

Serginin açılacağı haberi kamuoyunda da yankı bulmuş, Başta Hakimiyeti Milliye olmak üzere İstanbul, özellikle de İzmir basını sergi ile ilgili haberleri sayfalarına taşımıştır. Örneğin, Servet-i Fünun Dergisi Temmuz ayından itibaren ilan ve havadisler sayfasından İzmir 9 Eylül Sergisi'nin açılacağını duyururken (Servet-i Fünun, 1927) Hayat Mecmuası, İzmir gibi maddi ve manevi yönden büyük öneme sahip olan bir şehirde böyle bir serginin açılacak olmasını iktisadi hayatın gelişmesi yolunda büyük katkı sağlayacak bir gelişme olarak değerlendiriyordu. Bütün iktisatçılar, tüccarlar sergi ile ilgilenmeye davet edilerek, bu tür sergi faaliyetlerinin yurdun her köşesine yayılması gerektiğinin altını çizerek (Hayat Mecmuası 1927: 160), İzmir'de açılacak bu serginin bütün şehirlere ufuk açacağı ve böyle bir hizmetten bütün şehirlerin faydalanacağı

belirtiliyordu (İstanbul Şehremaneti Mecmuası, 1927: 698). İctihad Dergisi de Türk'ün yaratıcı yönünü ortaya çıkaracağını düşündüğü sergiye halkın katılımını şiddetle önermekteydi (İctihad, 1927). Serginin iktisadi yönden kazanımları dışında şehir hayatına getireceği canlılık ve ülkede yaratacağı hareketlilik de önemliydi. Zira Hizmet Gazetesi de sergi vasıtasıyla çok farklı meslek gruplarının İzmir'de buluşma imkânı bulacağını, bu sayede sosyal hayatın da canlanacağını aktarıyor (Hizmet, 4 Ağustos 1927), Doktor Sadi "9 Eylül Sergisi" başlıklı yazısında sergilerin öneminden bahsederek özellikle sergiyi ziyaret için geleceklere ulaşım araçlarında ve oteller ile lokantalarda %50 indirim yapılmasını öneriyordu (Doktor Sadi 1927: 1), ki bu uygulama sergi komitesinin girişimleriyle karşılık bulmuştu.

Serginin açılış programı Sergi Gazetesi aracılığıyla halka duyurulmuştur. 4 Eylül 1927 Pazar günü saat 16.00'da askeri bandonun çalacağı İstiklal Marşı ile başlayacak olan merasim Ticaret Odası Başkanı ve Vali Kazım Paşa'nın konuşmalarıyla devam edecek ve kapıdaki kurdelenin kesilmesiyle son bulacaktı. Davetliler sergi gezdirildikten sonra bahçe büfesinde ağırlanacaklar, saat 17.40'ta ise sergi halka açılacaktı. 09.00'dan 20.00'ye kadar açık kalacak olan sergide her gün akşam 20.00'dan itibaren bahçe kısmında gece eğlenceleri düzenlenecek ve bu eğlenceler sabaha kadar devam edecekti. (İzmir 9 Eylül Sergisi Gazetesi, 4 Eylül 1927) Sergiye İzmir konsolosları, milletvekilleri, mülki ve askeri başkanlar, kurum müdürleri ve başkanları davet edilmişlerdi. Ticaret Vekâleti adına sergiye iştirak etmek üzere Ticaret Vakâleti Genel Müdürü Şakir, Ticaret Dahiliye Müdürü Necmettin ve Özel Kalem Müdürü Haluk, eski Tahrir Müdürü Halil Mithat Beyler sergiyi ziyaret etmek üzere İzmir'e gelmişlerdi (Anadolu, 4 Eylül 1927). Nitekim açıklanan programa uygun olarak sergi 4 Eylül 1927 Pazar günü Başvekil İsmet Paşa'nın himayelerinde ve Vali Kazım Paşa'nın başkanlığında saat 16.00'da davetliler ve halkın katılımıyla açılmıştır.

2.2. Serginin Açılışı ve Teşhir Edilen Ürünler

Serginin açılışına İzmir'in hükümet, ticaret ve sanayi ileri gelenlerine mensup pek çok kişinin yanı sıra, Ordu Müfettişi Fahrettin (Altay) Paşa, Vali Kazım Paşa, Müstahkem Mevki Kumandanı Fuad Paşa ile milletvekilleri, Ticaret Vekâleti temsilcileri, Oda Başkan ve üyeleri, Belediye Başkanı Aziz (Akyürek) Bey, konsoloslar, Darülfünun Emmini Nurettin Bey ve daha birçok kişi katılmıştır (Vakit, 5 Eylül 1927; Hakimiyeti Milliye, 5 Eylül 1927; Akşam, 6 Eylül 1927; Hakimiyeti Milliye, 6 Eylül 1927). Serginin açılış töreninde Vali Kazım Paşa, Ordu Müfettişi Fahrettin ve Müstahkem Mevki Kumandanı Fuad, Ticaret Vekâleti temsilcileri, milletvekilleri, Belediye Başkanı Aziz, Fırka Müfettişi Doktor Sadrettin, mutemet Hacı Hüseyin, Ticaret ve Sanayi Odası ve Borsa Başkanları, Balcızade Hakkı ve Ferit, banka müdürleri, rüesa, mülkiye ve askeriye hazır bulunmuşlardır (Anadolu, 5 Eylül 1927).

Açılış merasimi İstiklal Marşı'nın okunmasıyla başlamış ve ardından Oda Genel Sekreteri Turgut Bey, serginin açılış konuşmasını yaparak, sergilerin uluslararası iktisat hayatında olumlu ve faydalı bir varlık haline gelmiş olduğunu ve bundan dolayı Türkiye Cumhuriyeti iktisat programında da sergilerin önemli bir yer işgal ettiğini dile getirmiştir. İzmir'in bereketli ürünleri ve üretimleriyle Anadolu'nun büyük ihracat iskelesi olduğu ve bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecekte de en büyük iktisat merkezlerinden birisi olacağını sözlerine ekleyen başkan, düşman tahribatı nedeniyle inşaat halinde bulunan

İzmir'de memleket halkını ve yabancıları memnun edecek bir sergi fikri ortaya atıldığında Ticaret Odası'nın böyle bir girişimde bulunmakta tereddüt ettiğini fakat Vali Kazım Paşa'nın önderliği sayesinde faaliyete geçildiğini ifade etmiştir. Turgut Bey'e göre yalnız milli mahiyette başlamış olan sergi için şehirde bulunan konsolosların memleketlerine bilgi vermek suretiyle gösterdikleri ilgi, serginin ileride uluslararası bir hale getirileceği zaman çok büyük bir başarının sağlanacağı ümitlerini de desteklemektedir (Fevkalade Nüsha 1927: 3).

Turgut Bey'den sonra söz alan Vali Kazım Paşa da açılış nutkunda az bir zaman zarfında Türk azminin hemen eksiksiz denebilecek bir derecede Türk iktisadiyatına büyük hizmetler yapacak böyle bir eseri vücuda getirmeye muvaffak olduğunu, başarısını iman ve azminden alan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin daima aynı başarıyı devam ettireceğini söylemiş (Anadolu, 5 Eylül 1927), “ *Bu sergide, inkılâptan henüz çıkan ve yorgun zannedilen Türklerin memleketlerine ve iktisadi sergilere ne kadar derin bir aşk ile bağlı olduklarının görüleceğini vurgulamıştır. Burada sergilenen işler, büyük Gazi'nin düsturlarıdır. Gerekli konforun sağlanamayacağı düşüncesiyle 9 Eylül Sergisi'nin 1927 senesinde ancak milli sınırlar dâhilinde yapılmasını istedik fakat yabancı memleketlerden gelecek olanların da kabul edilerek her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı ilan edildi. Bazı yabancı memleketler birçok firmalarla katılmıştır. Avrupa'da sergiler bir iki asırdan beri başlamıştır. Bizde ise hemen hemen yenidir. Türk'ün büyük inkılâbından sonra ve askeri zaferinden sonra iktisadi zaferlerine önem verilmiştir. Türk milleti en büyük kuvvetin iktisat kuvveti olduğunun farkındadır*” sözleriyle, zamanın azlığına rağmen büyük güç harcanarak meydana getirilen serginin başarısına dikkat çekmiş, Cumhuriyetin kurucusu ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in iktisadi zaferlerin önemine dair sözlerini düstur edinerek çıkılan yolda edinilen başarıyı dile getirmiştir. Nutuklar arka arkaya devam etmiş ve Ticaret Bakanı adına Ticaret Genel Müdürü Şakir Bey de “*Sergiler milletler arasındaki değiş tokuşu düzenleyen alıcı ve satıcıları birbirine tanıtan en önemli rehberdir, ticaret pazarlarının karanlık köşelerini aydınlatan, beynelmilel ticaret yollarını kısaltan vasıtalarlardır. Eski idarelerde de bazı sergiler yapılmışsa da bunlar ürünleri ve sanayii yabancılara tanıtacak yerde, taklit derecesinden ileri gidememiştir. Cumhuriyet idaresinde ise bu gibi taklitlerin yeri yoktur...*” diyerek bir taraftan Osmanlı Devleti döneminde gerçekleştirilen sergilere gönderme yaparken diğer taraftan milli devletin en önemli unsurlarından birisi olan milli iktisat anlayışı çerçevesinde geliştirilmeye çalışılan yerli malı üretimi ve kullanımına değinmiştir. Şakir Bey ayrıca zamanın azlığından dolayı yerel olarak kurulan serginin gelecek senelerde uluslararası bir özellik taşıyacağını belirterek (Fevkalade Nüsha 1927: 4), vekaletin gelecek sene sergi heyetine yardımda bulunacağını vaat etmiştir. Bundan sonra İstiklal Marşı çalınarak, Vali tarafından kurdele kesilmiş ve açılış törenine son verilmiştir (Anadolu, 5 Eylül 1927).

Bütün konuşmaların ortak noktası olan Cumhuriyetin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya duyulan saygı ve sevgi ifadeleri Sergi Gazetesi'nce de “*...Halaskarından aldığı işaret dairesinde muvaffakiyet hedefine azimkâr adımlarla yürüyen İzmir ilk sergisini açarken bu sergiyi yaratan büyük ilham membasını ve gazisini minnet ve şükranla ve mübeccel hükümetinin başında memleketinin inkişaf ve teattisi için azimkârane çalışan ve sergiyi himayesine alan soylu İsmet Paşasını hürmet ve muhabbetle selamlamayı bir vecibe addeder*” (Sergi Gazetesi, 1927: 3) sözleriyle

dile getirilmiştir. Nitekim bu minnettarlığın ifadesi olarak serginin açılışı münasebetiyle hükümet adına Vali Kazım Paşa tarafından Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya, Başvekil İsmet Paşa'ya ve Ticaret Vekili Rahmi Bey'e teşekkür telgrafları çekilmiştir (Fevkalade Nüsha 1927: 4).

Birçok gazete sergiyi takip etmek üzere muhabir görevlendirmiştir. Açılış merasiminden itibaren sergi haberlerini sayfalarına taşıyan gazeteler, cumhuriyet dönemi sergiciliğinde temel teşkil eden 9 Eylül Sergisi'ni kamuoyuna tanıtmışlardır. Milli iktisadın temeli olarak yerli üretimin ön plana çıkarılmasının öncelikli hedef olduğu sergide Türkiye'nin farklı bölgelerine ait yerel ürünler teşhir edilirken bu ürünlerin tanıtılmasının yanı sıra ülke içi ticaretin canlandırılmasına çalışılmıştır. İzmir Sanatlar Mektebi'nin katları ile bahçesinde kurulan pavyonlarda halıdan kumaşa, deriden ayakkabıya birçok yerli ve yabancı firma ürünlerini sergilerken, toprak mahsulleri ürünleri sergide önemli bir yer işgal etmiştir. Tütün ve İnhisarlar ait ürünler, yiyecek numuneleri ve Türkiye'de yeni yeni gelişmekte olan itriyatçılık gezenlerin ilgi gösterdiği sergiler arasında yer almıştır. Canlı ve yapay çiçekler sergiye canlılık katarken Kütahya çinileri ile sergi binasının ikinci katındaki Sanayi ve Maadin Bankası pavyonunda yer alan Hereke Fabrikası ürünleri sergide en çok ilgi gösterilen pavyonlar arasındadır. Nitekim Sergi Gazetesi de pavyonun tavanını kaplayan duvarları süsleyen çeşitli renkli atlas ve ipek kumaşlar ile köşelere yerleştirilmiş zarif yastıkların fabrikanın son senelerdeki gelişiminin en önemli göstergesi olduğunu aktarmıştır (Sergi Gazetesi, 1927: 2; Yeni Kitab, 1927: 26). Gazete kurşun, manganez, maden kömürü, borasit ve arsenik gibi madenlerin gayet düzenli bir şekilde sergilendiği pavyonun sonsuz bir gurur kaynağı olduğu ifade ederken Türkiye'nin yeraltı zenginliklerine de dikkat çekmektedir (Yeni Kitab, 1927: 26).

Sergi ulusal boyutta düzenlenmiş olmasına rağmen yabancı katılımcıya da açık olduğundan çok sayıda yabancı şirket de sergide yer almıştır (Fevkalade Nüsha 1927: 41). Örneğin, Sovyet Rusya fabrikalarının ürünleri ve Rusya'da üretilen toprak mahsullerinin yanı sıra şeker pancarı işleme ürünleri teşhir olunmuştur. Dönemin öne çıkan siyasetinde Türk-Rus ilişkileri sergide de kendisini göstermiş, ürünleri ve mensucatı ile çok canlı bir tarzda teşhir olunduğu, özellikle petrol sergisinin çok başarılı olduğu belirtilen Rus pavyonundan kamuoyunda "*dostumuz Rusya*" ifadeleriyle bahsedilmiştir (Yeni Kitab 1927: 26).

Ziraat aletlerinin ön planda olduğu pavyonda dokuma, deri ve kauçuk sanayine ait numuneler de ilgi uyandırmıştır. Ukrayna firmalarına ait pavyonlarda ise ham eşyanın yanı sıra sanayi ve zirai eşyalar ile tütün, alkol, yumurta, şeker, et ve pancar ürünleri yer alırken (Fevkalade Nüsha 1927: 44), Lehistan ise kadife kumaşlar ile çeşitli şekil ve renkteki eşyalarla tanıtılmıştır (Yeni Kitab 1927: 23).

Sergi sadece iktisadi ürünlerin teşhir edildiği ekonomik bir faaliyet olmayıp, genç Cumhuriyetin temel dinamiklerinin sergilendiği bir mecradır aynı zamanda. Bu nedenle laik ve çağdaş yeni Türkiye'nin dört yılda kat ettiği mesafe de pek çok yönüyle gözler önüne serilmiştir. Cumhuriyet dönemi sergilerinin en belirgin özelliklerinden birisi olarak Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'ün şahsına duyulan minnettarlık 9 Eylül Sergisi'nde Gazi Paşa'nın paylaşılan fotoğraflarıyla kendisini göstermiştir. Bu paylaşım erken Cumhuriyet Döneminde iştirak edilen uluslararası sergilerde sergi merkezini işgal

eden bir büste dönüşecektir. Nitekim Birinci 9 Eylül Sergisi'nde Resne Fotoğrafhanesi'nin pavyonunda Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın son genel taarruz esnasında Kum Tepe'de çekilmiş bir fotoğrafı (Fevkalade Nüsha 1927: 23) ile yağlı boya portreleri sergilenmiştir (Yeni Kitab 1927: 23).

Kurtuluş Savaşı'nın sembol şehri olan İzmir, verdiği tarihi mücadele ile de sergide yerini almış ve toplumsal hafızada yer eden mücadele, sergilenen tarihi ve kıymetli eşyalarla canlandırılmıştır. Yeniçeri dairesi İzmir'in işgalini ve o acı günleri hatırlatmak adına Yunan işgali sırasında hükümet konağına çekilen Yunan bayrağı, düşmana karşı koyarak şehit düşen Fethi Bey'in elbiseleri, Yunan komutan Trikopis'in elbisesi, çeşitli devletlerin İstanbul'u terk ederken selamladığı bayrağı teşhir etmiştir (Yeni Kitab 1927: 27). Mehmed Midhat'ın ifadesiyle bu eşyalar "*...İzmir'i işgal edenlerin ilk gün efkârlarımızı ebediyen kiretlemek ve karartmak niyetiyle çektikleri paçavrayı ve onun üstünde mütteliklerin İstanbul'u bıraktıkları gün selamladıkları al sancağı görüyorsunuz. Bir yanda Trikopis terk ettiği nişanlarda ve iflas ettirdiği muhteris milletin haline ağlar bir güzel. Sararmış bir yüzle nekran, diğer tarafta zito Venizelos demeyen kahraman İzmir şehidi Fethi Bey'in kanlı şehadet elbisesi*" (Mehmed Midhat 1927:1) sözleriyle üzerinden çok da zaman geçmemiş olan tarihi yeniden hatırlatmıştır.

Bağımsızlık mücadelesinde gerek cephede gerekse cephe gerisinde verdiği mücadele ile pek çok millete öncülük eden Türk kadını, cumhuriyetin çağdaşlaşma sürecinde de ön safhada yer almış, sosyal hayatta olduğu kadar çalışma hayatında da kendisini göstermiştir. Zira sergide kurulan posta ve telgraf şubesinde çalışan Türk kadınları, yabancı dillere hâkimiyetleri ile dikkat çekmişlerdir. Bu şubelerde İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerine hakim olan kadın memurların çoğunlukta bulunmaları (Hizmet, 18 Ağustos 1927; Akşam, 6 Eylül 1927) ise Türkiye'yi modernleştirme faaliyetinin kadın figürü üzerinden önemli bir yansımasıdır. Önceki dönemlerde kafes arkasında yaşadığı belirtilen Türk kadınının Cumhuriyetin getirdiği imkânlardan yararlanarak hayata karıştığı ve kendisine bir mevki edindiği vurgulanmış ve telgraf şubesinde çalışan kadınların, Türk kadınının ilerlemesini gösteren canlı bir meşale olduğu ifade edilmiştir. Böylece Türk kadını çeşitli işlerdeki başarısıyla kısa zamanda yabancı kadınlar gibi erkeklerle aynı sınıfta yer almaya başlamış ve büyük bir gurur vesilesi olmuştur (Sergi Gazetesi 1927: 2). Özellikle Cumhuriyetin çağdaş, modern ve eğitilmiş kadın modeli burada kendisini gösterirken toplumun belleğine de yerleştirilmiştir.

İnkıpların halka duyurulmasında ve tanıtılmasında büyük görev üstlenen basın ve yayın organları da kendilerini ve eserlerini tanıtma fırsatı bulmuşlar, İstanbul ve Anadolu gazeteleri, Haftalık Mecmua'nın locası, İzmir Ticaret ve Çiftçi Gazetesi'nin Atlası, Yeni Kitab'ın koleksiyonu takdirle karşılanmıştır (Hakimiyeti Milliye, 7 Eylül 1927).

Sergi heyeti de çok sayıda ziyaretçinin gezdiği pavyonların katılımcılarını tebrik ve takdir etmek düşüncesiyle ödüllendirme yoluna gitmiş ve bu amaçla jüri heyetleri oluşturulmuştur (Hakimiyeti Milliye, 19 Eylül 1927). Bu heyetler yaptıkları çalışmalar sonucunda firmaları madalya ve takdirname ile ödüllendirmişlerdir. Nitekim birçok firma altın, gümüş ve bronz madalya kazanırken bazı katılımcılara da takdirname verilmiştir. Milli Darphane tarafından altın, gümüş ve bronz madalyalar hazırlanmış, altın madalyanın bir yüzünde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in kabartma tasvirleri ve

etrafında “İzmir 9 Eylül Sergisi” ibaresi ve diğer tarafında incir, üzüm ve tütün yaprakları ile 1927 rakamı yer almıştır. Gümüş ve bronz madalyaların ise bir tarafında iki meşe dalı arasında “İzmir 9 Eylül Sergisi” ile 1927 rakamı ve diğer tarafında incir, üzüm ve tütün yapraklarından oluşan simgeler mevcuttur. Bu madalyalar İkinci 9 Eylül Sergisi'nin açılışından sonra 7 Eylül 1928 günü merasimle sahiplerine dağıtılmıştır (Fevkalade Nüsha 1928: 328).

Kişisel olarak gezenlerin yanı sıra yüz kişilik Galatasaray izci grubu da sergiyi ziyaret için İzmir'e gelmiştir. Ayrıca Darülfünun Emmini Nureddin Ali (Berkol), Öğretim Üyesi Köprülüzâde Fuad (Köprülü), Galatasaray öğretmenlerinden Behçet (Güçer) Beyler de İzmir'e gelerek pavyonları ziyaret edenlerden bazılarıdır (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1927).

Sergiyi ilgi çekici kılan tek şey pavyonlarda yer alan ürünleri incelemek değildir. Nitekim ziyarete gelenlerin keyifli zaman geçirmesini sağlayabilmek için sergide çeşitli etkinlikler de düzenlenmiştir. Hazırlanan sergi piyngosu halkın heyecanını artırırken (Sergi Gazetesi 1927: 2), oluşturulan yapay bahçede çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir. Bu kapsamda ilk defa olmak üzere Venedik gece eğlenceleri yapılarak (Hakimiyeti Milliye, 7 Eylül 1927; Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1927) balolar düzenlenmiş (Hakimiyeti Milliye, 19 Eylül 1927) ve caz müziği orkestrası batı müziğinin örneklerini çalmıştır. Meddah Sururi Efendi idaresinde yapılan orta oyunu gösterisi, danslar ve sihirbazlıklar (Sergi Gazetesi 1927: 3) serginin yorgunluğu atmak isteyen ziyaretçilere eğlenceli zaman geçirtmiştir. Serginin son gösterisi Maarif Vekili (Mustafa) Necati (Uğural) Bey ile Kahire Muhafız Kumandanı Muavini İsmail Beylerin katılımıyla gerçekleşmiş ve 4 Eylül'de büyük bir törenle açılan sergi 25 Eylül akşamı bir sonraki sene yeniden düzenlenmek üzere kapanmıştır (Hakimiyeti Milliye, 24 Eylül 1927).

2.3. Serginin Kapanışı

21 gün boyunca açık kalan sergi pek çok ziyaretçiyi ağırlamış, cumhuriyet dönemi sergiciliğinin gelişmesinde temel teşkil ederken önemli bir tecrübenin de kazanılmasını sağlamıştır. Ulusal nitelikte tasarlanmış olmasına rağmen yabancı firmaların da katılımının serbest bırakılması dış ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Serginin kazandığı başarı Başvekil İsmet Paşa tarafından takdir edilmiş Paşa, “*Sergi sebebiyle memleketimize kazandırdığımız bu güzide muvaffakiyeti bilhassa tebrik eylerim*” (BCA, 30.10.0.0/12.72.51, 19 Eylül 1927) ifadeleriyle Kazım Paşa'yı kutlamıştır. İsmet Paşa'nın bu takdirine karşı Kazım Paşa sergi sebebiyle Başvekilin göstermiş olduğu iltifata “...*Yılmayan ve nur ve haban bir aşk ve iman ile masruf bütün mesainin damarları ve kudret kökleri her mukaddes gazamızın ve onun pek muazzamı paşamızın mübeyyaz ve iclâl-i devlet büyük ruhlarındadır. Ve neticeleri hep onlara medyundur*” (BCA, 30.10.0.0/12.72.55, 20 Eylül 1927) sözleriyle karşılık vermiştir.

Kapanışın ardından sergiye katılan tüccarlarla fotoğraf çektiren Vali, sergiden beklenen faydanın tamamen sağlandığını, gelecek yıl serginin daha geniş kapsamlı olarak daha erken bir tarihte hazırlanmaya başlanacağını söylemiştir (Hakimiyeti Milliye, 30 Eylül 1927). Nitekim henüz sergi devam ederken Vali Bey, Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafında da gelecek sene düzenlenecek serginin genel sekreterini derhal tayin ederek vakit kaybetmeden dünya sergilerinin yöneticileriyle

görüşülmesi ve daha sonraki sergilerin 1927 yılı sergisinden her şekilde daha gelişmiş olması için çalışılacağını arz etmiştir (BCA, 30.10.0.0/12.72.55, 20 Eylül 1927). Gelecek yıl serginin Erkek Muallim Mektebi, Hıfzıssıhha Kurumu, Türk Ocağı ve bütün park alanını içerisine alacak bir mıntıkada açılacağı müjdesini veren Vali; Ticaret odasında da 1928 yılı için bir heyet oluşturulduğunu açıklayarak, tüccarlar adına Kehribarcı Ali Bey'in gözlerinden öpmüş ve başarılarından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir (İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 1927: 460; Hizmet, 26 Eylül 1927; Hakimiyeti Milliye, 30 Eylül 1927). Vali Kazım Paşa'nın serginin başarısından duyduğu memnuniyeti sergiyi himaye eden Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği "*Cumhuriyetin mübarek eserlerinden olan 9 Eylül Sergimiz 21 günlük mesaisini müteakip bugün kapanmıştır...*" (BCA, 172-193-10, 25 Eylül 1927) sözlerinde de görmek mümkündür.

Serginin başarısı kamuoyunda da dile getirilmiş, Hakimiyeti Milliye gazetesi gelecek sene düzenlenecek sergi için yüzlerce mektup yazıldığı ve bilgi talep edildiğini, hatta bir çok firmanın bir sonraki sene için yer ayırtmaya çalıştığını belirtmiştir (Hakimiyeti Milliye, 24 Eylül 1927). Serginin bir ders niteliğinde olduğunu söyleyen Mehmet Şevki Bey de böyle bir dersin medreselerden ya da yüksek kürsülerden öğrenilemeyeceğini ancak bu şekilde tecrübe kazanılabileceğini dile getirmiştir (Mehmed Şevki 1927: 1).

Mehmed Mithat'a göre de sergi Türk halkının iktisat sahnesindeki uyanıklığını Türk kudretini tebeşşir eden çok önemli bir başarıdır. Refah ve saadet devrine dahil olan Türk milleti, yerli üretimleriyle, halkın yerli mallarına karşı göstermiş olduğu alaka ve sergiye katılan sanatkârları ile ayakta alkışlanmaya layıktır (Mehmed Midhat 1927: 1). Hizmet Gazetesi ise Türklerin yüksek zevk ve kabiliyetini görmek isteyenlerin sergideki yabancı pavyonlarıyla Türk pavyonları arasındaki tarif olunmaz farka şahit olmaları gerektiğini söylerken, Türk milli kimliğini yücelterek, özellikle yerli mallarının göğüs kabartıcı niteliklerini vurgulamaktadır. Sergiyi yakından takip ederek kamuoyunu bilgilendiren Gazete "*...Cumhuriyet Türkiyesi'nde Gazi Mustafa Kemal devrinde Türk olarak bulunmak saadetine mazhar olan vatandaşlarımız 9 Eylül Sergisi'nin Türklüğü karşısında Yüksek bir hiss-i gurur ve iftihar duyabilirler*" (Hizmet 4 Eylül 1927) diyerek güçlü bir milli devlet vurgusu yapmaktadır.

195 Türk firması, 71 Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsaları, 72 yabancı olmak üzere toplam 338 firmanın katıldığı sergi, gerek Türkiye gerekse İzmir ticaretinde herkesin beğenisini kazanmış ve ticaretin canlanmasında etkili olmuştur. Sergiye katılan 21 Polonya, 17 Almanya, 16 Rusya, 5 Amerika Birleşik Devletleri, 4 İngiltere, 3 İtalya, 3 Fransa, 2 İsviçre, 1 Macaristan firması (Hakimiyeti Milliye, 19 Eylül 1928; Fevkalade Nüsha 1927: 2) da kurdukları pavyonlarla sadece ticari ilişkilerin gelişmesi açısından değil kültürel etkileşim açısından da faydalı olmuşlardır. Çok sayıda ziyaretçiyi ağırlayan İzmir 9 Eylül Sergisi 50.530'u Türk ve yabancı ücretli; 30.214'ü ise öğrenci ve davetlilerin oluşturduğu ücretsiz olmak üzere toplam 80.744 kişi tarafında gezilmiştir. Otuz bin lirayı aşan bir gelir elde edilmesine rağmen ilk sene olması dolayısıyla gerekli ve zorunlu masrafın yapılması nedeniyle ciddi bir kâr elde edilememiş, bu nedenle 1928 senesine de para aktarılamamıştır (Fevkalade Nüsha 1928: 325).

Ancak önceliğin kâr elde etmek olmadığı bu organizasyondaki tecrübeler 1928 sergisinde önemli bir kazanç sağlamıştır.

3. İkinci İzmir 9 Eylül Sergisi

3.1. Sergiye Hazırlık

İzmir Valisi Kazım Paşa 1927 yılı sergisinin kapanışıyla beraber 1928 yılı hazırlıklarının da başladığını söylemiş ve sergi heyeti adına Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta 9 Eylül Sergisi'nin devletin iktisat tarihinde önemli bir yer işgal etmesi dolayısıyla 1928 yılı sergisi için bütçeden yüksek bir meblağın ayrılması ve sergi alanının genişletilerek yeni bir plan dahilinde düzenlenmesini talep etmiştir (BCA, 30.10.0.0/172.193.10, 25 Eylül 1927). İkinci telgrafında daha da net olarak 1928 yılı bütçesine sergi masrafları için en az 50.000 lira eklenmesini istemişse de (BCA, 30.10.0.0/131.944.8, 14 Ekim 1927) hükümetin on beş bin lira tahsis ettiği anlaşılmaktadır (Fevkalade Nüsha 1928: 324).

Birinci serginin son bulmasının ardından hiç vakit kaybetmeden hazırlıklara başlanmış olup, 16 Şubat 1928 tarihinde Vali Kazım Paşa başta olmak üzere birçok kişinin hazır bulunduğu 9 Eylül Sergisi Komisyonu Ticaret ve Sanayi Odası Kongresi ertesinde kurulmuştur (Hizmet, 16 Şubat 1928). Vali Kazım Paşa, Cemal Şahingiray, Eczacıbaşı Ferit, Borsa Komiseri Kemalettin, Borsa Başkanı Ferit Suat, Hilâl-i Ahmer Başkanı Hüsnü, Oda Genel Sekreteri Turgut, Moralızade Halit, Salih ve Hakkı Nezih Beylerden oluşan komisyon, serginin organizasyonundan sorumlu olacaktır (Hizmet, 17 Şubat 1928).

Sergi Komisyonu serginin organizasyonuna dair kararlarını maddeler halinde sıralamış, yerin yeterli olmaması, şehrin imar sorunu, sergicilik konusundaki bilgilerin yetersizliği meselesi gibi sorunlar nedeniyle uluslararası bir düzenleme yerine ikinci serginin de yabancı firmaların katılımı şeklinde olması kabul edilmiştir. Serginin gerekli nitelikleri taşıyabilmesi düşüncesiyle bütün dünyadaki sergilerde olduğu gibi kalıcı bir sergi heyeti kurulması zorunlu görülmüş, nitekim Selanik Sergisi heyetlerinin üç sene görev yapmak üzere seçilmiş oldukları belirtilmiştir. Arzu edilen şekilde bir sergiciliğin ortaya konabilmesi ancak profesyonel bir ekiple mümkün olacaktır. Ayrıca bu tür sergilerin gelir de getirmesi gerektiğinden 1927 senesinden hiç aktarım olmasa da bir önceki seneden bir takım eşya ve tesisatın elde bulunması masrafı azaltacak, böylece elde edilecek gelirden önemli bir kısmı sergi bütçesinde kalacaktır (Hizmet 29 Şubat 1928).

İlk sergiden kazanılan tecrübelerle İkinci İzmir 9 Eylül Sergisi'nin daha gelişmiş bir görünüm arz etmesi için İzmir Ticaret Odası'nda Sergi Borsası kurulmuştur. Türkçe ve Fransızca olarak bastırılan sergi başvuru formları bütün ticarethanelere, resmi kurumlara, Türk ticaret temsilciliklerine, konsolosluklara ve yabancı ülkelerin ticaret odalarına gönderilirken (Fevkalade Nüsha 1928: 324), 1927 senesinde sergiye katılmış olan kuruluşlara da 1928 senesi sergisine katılmaları için davet mektubu gönderilmiştir (Hizmet 4 Mayıs 1928). Gelişmeleri yakından takip eden Vali, Genel Sekreter Turgut Beyle sergi binasında incelemelerde bulunmuş (Hizmet 8 Mayıs 1928), 16 Mayıs 1928 tarihinde Oda Başkanı Balcızade Hakkı, İdare Heyeti Başkanı Eczacıbaşı Ferit, Sergi Komitesi Başkanı Hüsnü, Oda Genel Sekreteri Turgut Beylerin katılımıyla bir toplantı

yapılmıştır (Hizmet 17 Mayıs 1928; Anadolu 17 Mayıs 1928). 1927 senesinde olduğu gibi sergi müddetince bir sergi gazetesi yayınlanması kabul edilerek, Ticaret Odasınınca Türkçe ve Fransızca olmak üzere bir de broşür basılarak alakadarlara gönderilmiştir. Sergi yerlerinin fiyatları; kapalı yerlerde sergi için birinci sınıf yerlerin metrekaresi geçen sene olduğu gibi 6, ikinci sınıf için 4, perakende satış yerleri 8 lira; açık yerlerdeki metrekaresi 4, satış için 5 lira olarak tespit edilmiştir. Sergiye katılacak olanların eşyalarının nakli için, İzmir-Kasaba, Anadolu-Bağdat, İzmir-Aydın demiryolları idareleri ile Seyr-i Sefâin Kumpanyası tarafından %50, sergiye katılacak kimseler için %30 tenzilat uygulanacaktır. Yurt dışından gelecek katılımcıların eşyaları doğrudan sergi binasına nakledilerek gümrük işlemleri buraya gelecek gümrük vergi memurlarınca yapılacaktır (Anadolu 7 Haziran 1928; Hizmet 8 Haziran 1928; Hizmet 11 Temmuz 1928; Hizmet 18 Temmuz 1928). Ticaret amacı gütmeyen resmi kurumlar ile hayır kurumlarından para alınmaması da kararlaştırılmıştır (Hizmet 25 Haziran 1928).

9 Eylül Sergisi'ne katılmak için yabancı ülkelerdeki çeşitli ticarethane kuruluşlarından da İzmir Ticaret Odası'na müracaatlar yapılmış (Hizmet 13 Nisan 1928), Avusturya Şark Ticaret Odası Başkanı Françis Setren 16 Nisan 1928 tarihinde İzmir Sergisi ile ilgili olarak yayınladığı bir makalesinde sergiye Avusturya ve pek çok yabancı ülke firmasının katılacağından bahsetmiştir (Hizmet 29 Nisan 1928).

Ticaret ve Sanayi Odası Divan Başkanlığı ve idaresi 6 Haziran'da yaptıkları ortak toplantıda sergi komitesinde yer alacak üyeleri seçmişlerdir. Belediye Başkanı doktor Hulusi (Alataş), Oda Başkanı Balcıade Hakkı, Hilâl-i Ahmer Başkanı Hüsnü, Mıntika Ticaret Müdürü Ziya, Borsa Komiseri Kemalettin, Ticaret Odası Genel Sekreteri Turgut, Ticaret Gazetesi Başyazarı Hakkı Nezih, Fırka Mutemedi Salih, İl Komisyonu üyelerinden Şevki, Doktor Memduh, tüccardan Arapzade Cevdet ve Sanatlar Mektebi Müdürü Ferit (Uzel) Beylerden oluşan komite (Hizmet 7 Haziran 1928) ilk toplantısını 9 Haziran 1928 tarihinde fahri başkan Vali Kazım Paşa başkanlığında yapmıştır. Toplantıda sergi heyeti Birinci Başkanlığına Hilâl-i Ahmer İkinci Başkanı Hüsnü, İkinci Başkanlığa da Oda Genel Sekreteri Turgut Bey seçilmiştir. Sergi açılana kadar haftada üç defa ve serginin açılışı süresinde her gün toplantı yapılarak İktisat Vekâleti'nin sergi emrine tahsis ettiği on beş bin lira dahil olduğu halde kırk üç bin liralık bir bütçe oluşturularak birçok karar alınmış ve İkinci İzmir 9 Eylül Sergisi faaliyete geçirilmiştir. (Anadolu, 10 Haziran 1928; Hizmet, 10 Haziran 1928; Fevkalade Nüsha 1928: 324) 13 Nisan'dan itibaren sergiye başvuruların başladığı anlaşılmaktadır. İktisat Vekâleti tarafından Sergi Komiseri olarak görevlendirilen Daniş Bey de İzmir'e gelerek yapılan hazırlıklar hakkında bilgi almış (Hizmet, 10 Haziran 1928), 23 Haziran 1928 tarihinde de Başvekil İsmet Paşa'ya çekilen telgrafla sergiye olan desteğinden dolayı teşekkür edilmiştir (BCA, 30.10.0.0/172.193.11. 23 Haziran 1928).

Sergi Heyetinin hazırlıkları ve aldığı kararlar Vali Kazım Paşa tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Heyetin aldığı kararlara göre, sergi 4-20 Eylül tarihleri arasında Sanatlar Mektebi'nde açılacak, sergiye katılacaklara kara ve deniz nakliye şirketlerinin eşya tarifelerinden %50, kişiler için de %30 indirim yapılacaktır. Sergide teşhir edilmek üzere gelecek eşyalar için yerel Ticaret Odalarından sergiye katılacaklarına dair evrak alınması istenirken, sadece ziyaret amacıyla gelecek olan kişilere ise biletlerini Sergi Heyeti'ne onaylatmaları söylenmiştir. Sergiye başvuru süresi 1 Temmuz'dan 25 Ağustos'a ve eşya kabulü süresi ise 15 Ağustos'tan 31 Ağustos'a

kadar olacaktır. Elektrik tesisatı da açılıştan on gün önce bitirilecek olup, zengin bir elektrik aydınlanması için özel tesisat yapılacaktır. Komite üyelerinden Borsa Komiseri Kemalettin Bey'in sergi temsilcisi olarak İstanbul ve Bursa şehirlerine gönderilmesi kararlaştırılırken, 1927 sergisinde olduğu gibi bu sene de gümrük posta ve telgraf şubelerinin kurulması kabul edilmiştir. 24.000 adet duvar ve el afişleri bastırılarak, postanede mektup ve telgrafların üzerine "İkinci İzmir 9 Eylül Sergisine İştirak Ediniz" ibaresi yazılacak, serginin açılışından kapanışına kadar mektuplarda posta idaresince 9 Eylül Sergisi'ne dair olarak özel hazırlanmış pullar kullanılacaktır. İnhisar idaresi de sergide satılacak sigara paketlerinin üzerine sergi etiketi yapıştırılacaktır. İzmir'in ihracat maddeleri üzerine Türkçe ve Fransızca bir broşür ve serginin açılmasından önce her hafta ve açıldıktan sonra günlük olarak Türkçe ve Fransızca "9 Eylül" adıyla bir gazete yayınlanması da planlanmıştır. Sergide bir önceki sene olduğu gibi toprak mahsulleri pavyonu oluşturularak burada incir, üzüm, tütün ve diğer ürünlerin teşhiri yapılacak; yabancı devletlerden sergiye katılacaklara da gerekli kolaylıklar sağlanacaktır. Bir önceki sene olduğu gibi ziyaretçilerin iyi vakit geçirebilmelerini sağlamak için bina dahilinde yapay bir bahçe ve eğlence yeri kurulması, Hilâl-i Ahmer öncülüğünde bir de sergi piyangosu oluşturulması kararlaştırılmıştır. Geçen sene sergide madalya almaya hak kazananların madalyaları da ikinci sergide törenle verilecektir (Hizmet, 6 Ağustos 1928; Fevkalade Nüsha 1928: 323).

Sanatlar Mektebi'nde açılacak olan 9 Eylül Sergisi'nin güvenliği ve genel asayişinin sağlanması için sergi dâhilinde Karantina Merkezi Komiseri Yaşar Bey'in idaresi altında, resmi ve sivil olmak üzere on polis memuru görevlendirilmiştir (Hizmet, 20 Ağustos 1928).

İktisat Vekili Ticaret Genel Müdürü Saadettin Bey, Sanayi ve Çalışmalar Genel Müdürü Recai Bey, Maden Genel Müdürü Şevki Beyler 9 Eylül Sergisi'nin 4 Eylül'de yapılacak açılış töreninde İktisat Vekili adına hazır bulunmak üzere İzmir'e gelmişlerdir. 9 Eylül Sergisi'ne 19 Ağustos'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım (Özalp) Paşa ile İstanbul'da bulunan İzmir milletvekilleri ile İzmirli milletvekilleri ve Başvekil İsmet Paşa'nın da geleceği duyurulmuştur (Hizmet, 19 Ağustos 1928; Vakit, 2 Eylül 1928; 2 Eylül 1928). Ziraat Vekâleti Müsteşarı İhsan Abidin Bey de İktisat Vekâleti'ni temsilen sergi açılışında hazır bulunacaktır (Anadolu, 28 Ağustos 1928). Vali Kazım Paşa da yeni harfler ve sergi için hazırlanan madalyalarla beraber İzmir'e gelmiştir (Hakimiyeti Milliye, 2 Eylül 1928; Vakit, 2 Eylül 1928).

3.2. Serginin Açılışı ve Sergilenen Ürünler

İkinci İzmir 9 Eylül Sergisi 4 Eylül 1928 günü akşam saat 17.00'da Maliye Vekili tarafından Sanatlar Mektebi'nde açılmıştır (Vakit, 4 Eylül 1928; Akşam, 5 Eylül 1928). Açılış merasiminde başta Vali Kazım Paşa olmak üzere Müstahkem Mevki Kumandanı Fuad ve Fırka kumandanı, kumandan paşalar, Belediye Başkanı, milletvekilleri, oda başkanları ve üyeleri, konsoloslar ve eşleri, Türk ve yabancı bankaların yöneticileri, tüccarlar ve memurlar hazır bulunmuşlar ve Askerî bandonun İstiklal Marş'ını çalmasıyla beraber açılış merasimine başlanmıştır (Anadolu, 5 Eylül 1928; Fevkalade Nüsha 1928: 325).

Öncelikle İzmir Ticaret ve Sanayi Odası adına Genel Sekreter Turgut Bey söz almış, Türk'ün çelik gibi bir iradesi olduğuna ve İkinci 9 Eylül Sergisi'ni de bu çelik

iradenin gerçekleştirdiğine vurgu yaparak Türk'ün zekâ ve kabiliyetinin çok yüksek olduğunu fakat saltanatlar, hilafetler devrindeki kötü idareler nedeniyle gelişmeye imkân verilmediğini ifade etmiştir. İlk 9 Eylül Sergisi'nin 1927 yılında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in askeri zaferlerin iktisadi zaferler ile ayakta kalabileceği ve Başvekil İsmet Paşa'nın "*devlet iktisadiyatı, iktisadiyat dahi devleti tamamlar*" anlayışı üzerine ortaya çıktığını ifade etmiştir (Fevkalade Nüsha 1928: 325-327). Davetlilere ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür eden Turgut Bey'in ardından Vali Kazım Paşa söz almış, serginin önemini "*...eser belki küçüktür, fakat kıymeti çok büyüktür...*" (Anadolu, 5 Eylül 1928) ifadeleriyle belirtmiştir. Kazım Paşa'nın konuşmasının ardından Vali Kazım Paşa Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Başvekil İsmet Paşa'ya, Dahiliye ve İktisat vekillerine teşekkür telgrafları çekmiştir (Vakit, 5 Eylül 1928).

Kazım Paşa Sergi Komitesi Fahri Başkanı ve İzmir Valisi unvanıyla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta, "*İkinci Dokuz Eylül Sergisi'nin geçen seneden çok parlak ve daha çok zengin açıldığını tazimle arz eylerim. Harikalar yaratan daha gezen akıllara sığmayan inkılâbât silsilesi üzerinde sergimiz dahi iktisadi hamlelerin en parlak bir icabıdır. Serginin büyük intizamına, zengin ve mütenevvi firmalara ve memleketin en derin aksamından bile gösterilen alakaya bütün konsoloslar ve ecnebler bilhassa hayran kalmışlardır. Geçen sene kazanan firmalara milli darbhanemizde hazırlanan altın gümüş ve bronz madalyalar bugün tevzi idilmiştir. Serginin bütün firmaları gazinin yeni harfleriyle yazılmıştır. Sergi komitesinin en derin tazimatını kemal-i aşk ve hararetle arz eylerim. Büyük Gazi hazretleri*" (Fevkalade Nüsha 1928: 327) ifadelerini kullanmıştır.

Ayrıca serginin hamisi Başvekil İsmet Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Paşa, Dahiliye Vekil Şükrü Kaya, Maliye Vekili Şükrü (Saraçoğlu) İktisat Vekili Mustafa Rahmi Beylere çekilen telgrafta ise Türkün, Cumhuriyetin, Akdeniz'in büyük pırlantası olarak tanımlanan İzmir'in ve onun sergisini ziyaret eden yabancılar ve bütün konsolosların gördükleri düzen ve ilerlemeye hayran kaldıkları, bütün firmaların isimlerinin yeni harfler ile yazıldığını belirtmişlerdir. Sergi binasının dolup taşmış olmasının da iktisadi kabiliyet ve gelişmenin en canlı göstergesi olduğunu dile getirilmiştir (Fevkalade Nüsha 1928: 327).

Sergiye yönetim katından gelen destek de açılış telgraflarında görülmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal serginin açılışı dolayısıyla Kazım Paşa'ya gönderdiği telgrafta, "*İzmir Dokuz Eylül Sergisi'nin küşadı münasebetile hakkımda izhar buyurulan hissiyata teşekkür ederim. Memleketimiz iktisadiyatının terakki ve inkişafına hizmeti şüphesiz bulunan serginin müteşebbis ve müşariklerini takdir ve tebrik ile muvaffakiyetler temenni ederim*" sözleriyle serginin başarılı olmasını dilerken (Fevkalade Nüsha 1928: 327); Başvekil İsmet Paşa, "*Vazifem güzel serginin açılmasında bulunmama müsait değildir. Serginin hayırlı işlerini alaka ile takip ediyorum. Muvaffakiyet dilerim*" sözleriyle iyi dileklerini iletmiştir. Başta Meclis Başkanı Kazım Paşa olmak üzere davet edilen vekiller de açılışta bulunamayacaklarından dolayı özür dilerken, serginin başarılı olmasına dair arzularını dile getirmişlerdir. (Fevkalade Nüsha 1928: 328).

Konuşmaların ardından Askeri Bando eşliğinde bahçeden ayrılan heyet sergi kapısına gelmiş ve Kazım Paşa'nın kurdeleyi kesmesiyle sergi törenine son verilerek heyet sergiyi ziyaret etmiştir (Anadolu, 5 Eylül 1928).

Sergide bütün yerli sanayi ve ticaret müesseseleri yer işgal etmişler ve bütün firmaların adları yeni harflerle yazılmıştır (Hizmet, 7 Eylül 1928). Harf inkılabının hemen öncesinde yapılan hazırlıklar gazetelerin sayfalarına da yansımış, örneğin Vakit Gazetesi 8 Eylül tarihli nüshasında sergi ile ilgili olarak yaptığı haberin manşetini yeni harflerle yayınlamıştır, "9 Eylül Sergisi büyük bir rağbet görüyor". Anadolu Gazetesi de yeni harflerle "9 Eylül Sergisi" başlığını attığı yazıda, serginin mutlaka uluslararası şekle getirilmesi gerektiğini, bunun için yeni ve geniş bir sergi yeri bulunmasının lüzumuna değinmiş, serginin Türkiye Cumhuriyeti'nin seçkin ve eşsiz bir eseri olduğunu belirtmiştir (4 Eylül 1928).^{*} Continental Şirketi de yeni harflere dair makineden iki tane sergiye hediye etmiştir (Anadolu, 4 Eylül 1928).

Sergide İzmir mıntikasına dahil Çeşme, Ödemiş, Tire, Kemal Paşa ve Aydın Nazilli, Manisa, Bergama, Söke yerli üretimleri geniş bir sergi alanı işgal etmiştir. Kastamonu, Konya, Edirne, Trabzon ve Adana Ticaret Odaları da kendi üretimlerini sergilemektedirler. Uşak Şeker Fabrikası, çeşitli itriyat ve madensuyu fabrikaları, İzmir, İstanbul ve Bursa Eczaneleri, Edirne ve Ayvalık sabunları ayrı birer pavyonda teşhir edilmiştir. Sanayi ve Maadin Bankası ürünleri, bilhassa Hereke ve Feshane Fabrikaları, Bursa Dokumacılık Türk Anonim Şirketi eşyası geniş bir salonu kaplarken, Gazi Kiremit ve Tuğla Fabrikası üretimi ve ziraat aletleri pavyonunda da yerli pulluklar bulunmaktadır. Isparta, Kayseri, Uşak, Mersin, Kırşehir halılarıyla Şark Halı Kumpanyası tarafından birçok halılar teşhir olunmuştur. Bursa pavyonunda ipekliler, koza, yerli şapkalar, Bursa bıçakları, ardiye eşyalarından örnekler mevcuttur. Hilâl-i Ahmer'in ve İzmir Muhtaç Kadınları Çalıştırma Kurumu'nun elişleri de ziyaretçilerin ilgisini çeken önemli bir pavyondur. Yerli mobilya fabrikaları, deri ürünleri, ayakkabılar, yerli pamuk, iplik ürünleri, yazma ve kumaş fabrikaları, battaniyeler ve Türk kehribarcılığının kehribarda yapılmış ürünleri, palamut, meyan kökü, meyan balı, incir, hububat taneleri vardır (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928; Bülend Nuri 1928: 316). İzmir Sepet ve Çiçek Mektebi koltuk takımları, hasır ve kumaş şapkadan yerli ürünler yapmışlardır. Sanayi Okulu öğrencileri tarafından ise yemek ve yatak odası takımlarıyla ev eşyaları sergilenmiştir (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928; Vakit, 8 Eylül 1928). Kütahya çinçiliği, kolonyaların ön plana çıktığı itriyat firmaları, balık konserveçiliği, kereste, trikotaj ve halı fabrikaları dikkati çekerken, sahibinin sesi plak pavyonundan ince bir gramofon sesi gelmektedir. Milli Darphane madeni paralar ile hassas teraziler sergilenmiştir (Akşam, 8 Eylül 1928; Bülend Nuri 1928: 316). 1927 sergisinde olduğu gibi bu sergide de Posta ve Telgraf şubesi açılmış ve burada çalışan Türk kadınları

* Aslında bazı gazeteler daha 1928 yılı yaz aylarında azar azar yeni yazıyı kullanmaya başlamışlar, Hakimiyeti Milliye Gazetesi 29 Ağustos 1928 günlü sayısında yeni harflerle parçalar yayınlamaya başlamış, onu İstanbul basını izlemiştir (Şimşir 1992: 225). Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere İzmir basını da bu yolda öncelik edenlerden birisi olup henüz inkılap kanunu çıkmadan önce kimi yazılarını yeni harflerle yayınlayarak kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Zira sergiye katılan firmaların isimlerinin yeni harflerle yazılacak olması da inkılabın ciddiyetini ve hükümetin kararlılığını göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu anlamda sergi alanı aynı zamanda Türk inkılabının gözle görülür tarafını da oluşturmaktaydı.

ziyaretçilerin büyük takdirini kazanmıştır (Anadolu, 5 Eylül 1928). Zira Türk kadını da her türlü çalışma alanında varlık göstererek çağdaşlaşma yolunda öncülük edecektir.

Sergide öne çıkan bir başka pavyon ise Ankara'dan sonra İzmir'de kurulan Otomatik Telefon pavyonudur (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928; (Bülend Nuri 1928: 316). Tütün ve İçki inhisarları da geniş bir pavyonla sergiye katılmışlar ve fabrikalarının ürünlerini tanıtmışlardır (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928).

Sergide yer alan yabancı ülke pavyonları da büyük ilgi görmüşlerdir. Rusya, Lehistan ve İtalya pavyonunda mensucat makine ve otomobil ile başka çeşitli eşyalar mevcut olup, giriş iki taraflı Türk ve İtalyan bayraklarıyla süslenmiş, İtalya üretimi daktilo makineleri birçok istihbarat ve tahrirat malzemeleri sergilenmiştir (Bülend Nuri 1928: 316). Fransa'dan getirilen portatif av malzemeleri ve İtalya dokuma ürünleri, makine, otomobil parçaları çok geniş bir yer işgal etmiştir. Macar, Alman ziraat aleti, Fransız portatif ev örnekleri keza Rus ziraat aletleri ise serginin bahçe kısımlarında yerleştirilmiştir. Ruslar makineden başka maden kömürü, dokuma malzemesi, lastik, gıda maddeleri, petrol ürünleri sergilerken, İsviçre dokuma ve makine fabrikaları da makinelerini çalıştırarak tanıtım yapmışlardır (Akşam, 8 Eylül 1928; Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928).

Katılımcıları bir sonraki yıl için teşvik etmek ve katılımlarından dolayı takdir etmek düşünceleriyle gerek birinci gerekse ikinci sergide teşhir edilen ürünler oluşturulan jüri heyetinin incelemeleri sonucunda çeşitli ödüllere layık görülmüşlerdir. 1927 yılında tespit edilen ödüller ancak 1928 sergisinde hak sahiplerine takdim edilebilmiş, 7 Eylül 1928 günü bir önceki yıl sergide altın, gümüş ve bronz madalya kazananlara Milli Darphane'nin hazırladığı madalyalar büyük bir törenle dağıtılmıştır.

Sergi sadece ürün tanıtımı üzerine düzenlenmemiş, sergiyi ziyaret edenlerin hoşça vakit geçirip eğlenebilecekleri bir sosyal alan da yaratılmıştır. Nitekim park konusunda uzman olan Mevlüt Bey'in tasarladığı yapay bahçe içerisinde yer alan havuz ve lokanta bu konuda ön plana çıkarken, sergi bahçesinde de pek çok etkinlik düzenlenmiştir. Sergi idare heyeti yirmisi Maksim Bar ve Tepebaşı'nda çalışan Macar, Fransız, Alman kadınlar, altısı da erkek çalgıcılardan oluşan bir grupla 4.000 liraya bir sözleşme yapmış (Akşam, 5 Eylül 1928; Anadolu, 5 Eylül 1928), 13 Eylül akşamı ise deniz gezintilerini içeren bir balo düzenlenmiştir. Biletlerin iki balo için beş ve bir balo için üç liradan satıldığı (Hizmet, 13 Eylül 1928) bu eğlenceler zaman zaman sabaha kadar devam etmiştir (Hakimiyeti Milliye, 5 Eylül 1928).

Halkın sergiye ilgisi çok yüksek olmuştur. İzmir halkının yanı sıra özellikle yakın bölgelerden ziyaretçilerin alaka gösterdiği sergi alanı Cumhuriyet yöneticilerinde de takdir yaratmıştır. Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey elektrikli tramvayın deneme arabasıyla 6 Eylül 1928 tarihinde sergiyi gezmiş (Hakimiyeti Milliye, 8 Eylül 1928; Vakit, 8 Eylül 1928; Akşam, 9 Eylül 1928) ve sergi defterine, "... bir milletin iktisadiyatı hayatının müdafaa-i silahıdır. Dokuz Eylül Sergisi'nde istikbal için diri ve canlı zaferler vaad eden bu keskin silahı doyamadığım payansız bir zevkle lezzetle milli bir gururla seyrettim. Daima keskin ve her vakit muzaffer olsun" cümlelerini yazmıştır. Mahmut Esat Bey, Sanatlar Mektebi'nin başarısının 1927 senesine göre gözle görünür elle tutulur bir surette arttığını, bundan dolayı da mutlu olduğunu dile getirmiştir. Profesör Yozef Felayen de "Bu sene sergisi ile geçen sene sergisi beynindeki mukayese bana

ciddi ve mütemadi bir sa'y neticesi hakkındaki inkişafatı bilfasıl göstermiş oldu. Pek zengin hazinelere malik olan Türklerin ne kadar heyecan ve aşkla çalıştıklarını ve bu vesile ile mevadd-ı ibtidaiyenin suret-i imaline aid safahatı büyük bir takdirle seyrettim. Türkiye'yi ve Türk halkını sevenler onların faaliyetini görmeğe sevinirler ve yükselmelerini temenni ederler. Üçüncü serginin mütezayid bir inkişafa mazhariyetini dilerim" (Fevkalade Nüsha 1928: 366) sözleriyle serginin devamı yolundaki arzusunu dile getirmiştir.

Aydın mebusu Reşid Galib Bey ise 18 Haziran 1928 tarihli yazısında "*Dokuz Eylül Sergisi fikrindeki isabet sergiye bu ikinci senede gösterilen daha şamil ve umumi iştirak şıtabı ile bariz surette tahakkuk etmiştir. Tanzim ve tertipteki mütekamil fark-ı fazl ile müşahade ve tespit ediliyor. Dokuz Eylül Sergisi iktisadi istikbalimize doğru ve çok açık ve münkeşif yol gösteren bir rehber olmak kıymetinde ileri gidiyor*" tespitini yapmıştır (Fevkalade Nüsha 1928: 366).

Sergiyi Türk halkının yanı sıra yabancı ülke halklarından da ziyaret edenler olmuştur. İtalyan gençleri sergiyi ziyaret etmişler ve Türkiye'nin ticareti hakkında incelemelerde bulunmuşlardır (Hakimiyeti Milliye, 5 Eylül 1928). Bir İtalyan heyeti de Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın sergide yer alan fotoğraflarından birisini hatıra olarak almıştır. Viyana Alem-i Tetkik Cemiyeti üyelerinden 20 kişilik bir heyet de Ticaret Odası'nın önderliğinde şehri ve sergiyi gezerek, sergi ve Türkiye hakkındaki görüşlerini Viyana'da konferanslar vererek anlatacaklarını belirtmişlerdir. 120'sini Milano Halk Darülfünun'una mensup profesör ve öğrencilerin oluşturduğu 240 kişilik ziyaretçi grubu da serginin düzen ve mükemmeliyetinden tekraren bahsetmişlerdir (Hakimiyeti Milliye, 22 Eylül 1928).

Roma Milli İhracat üyesi Enrico Manolli de "*İtalyan iktisadiyatı yeni Türkiye'nin iktisadi inkişafını günden güne artan samimi bir alaka ile takib etmektedir ki İzmir sergisi bunun en bariz ve manidar tezahüratından biri olmuştur. İzmir şehrine şeref veren ve gelecek senelerde muvaffakiyeti artacağı şüphesiz olan serginin mükemmeliyeti İzmir vali-i muhteremi Kazım Paşa hazretlerinin ve sergi komitesinin faaliyet ve kıyaseti sayesinde temin olunmuştur*" (Fevkalade Nüsha 1928: 366) sözleriyle Kazım Paşa'nın serginin düzenlenmesindeki öncülüğüne ve başarısına göndermede bulunmuştur.

3.3. Serginin Kapanışı

4 Eylül-5 Ekim 1928 tarihleri arasında açık kalan İkinci 9 Eylül Sergisi'ne Türk ve yabancı olmak üzere 515 firma katılmıştır. Bunlardan 58'i Ticaret ve Sanayi Odaları, 302'si özel Türk şirketleridir. Sergide ürün sergileyen yabancı ticarethanelerin toplamı 155'tir. Bu firmalardan 61'i Almanya, 35'i İtalya, 16'sı Ticaret Müselliği altında Rusya, 9'u Amerika Birleşik Devletleri, 11'i Fransa, 8'i İngiltere, 4'ü Çekoslovakya, 5'i İsviçre, 1'i Avusturya, 2'si Macaristan, 1'i Belçika, 1'i İsveç, 1'i Yugoslavya firmasıdır (Hakimiyeti Milliye, 19 Eylül 1928). 18 Eylül akşamına kadar sergiyi yerli ve yabancı 47.121 ücretsiz olarak yerli, yabancı, davetli ve öğrenci 21.993 toplam 58.214 kişi ziyaret etmiştir (Hakimiyeti Milliye, 19 Eylül 1928; Fevkalade Nüsha 1928: 325). Sergi bitiminde ise bu sayı Türk ve yabancı olmak üzere ücretli 3.019'u yabancı, diğerleri yerli olmak üzere 54.311, ücretsiz olarak da 1.965'i yabancı ve gerisi öğrenci ve davetliler olmak üzere 32.597 ki toplam 86.908 kişiyi bulmuştur (Fevkalade Nüsha

1928: 325). Sergiye katılan ticaret ve sanayi müesseselerinden 136 Türk ve 136 yabancı müessese madalya kazanırken (Hizmet, 20 Eylül 1928), sergi heyeti bu müesseselere müracaatla madalya bedeli olan otuz beş bin lira berat için iki lira isteyeceğini belirtmiştir (Hizmet, 3 Ekim 1928).

Kurulduğu dönemin şartlarına göre büyük bir başarı kazanan sergi hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerden takdir görmüş, sergi heyeti bir sonraki yıl için yapılacak hazırlıklara derhal başlamıştır. Ahenk Gazetesi 22 Temmuz 1929 tarihinde, Bursa Ticaret Gazetesi'nden alıntı yaparak yayınladığı haberde, sergi yerinin darlığından dolayı bazı firmaların 1927 ve 1928 yılı sergilerinde yer alamadığını ya da eşyalarını gerektiği gibi sergileyemediklerini belirterek, sergi yerinin belirlenip, yeni binaların yapılmasını ve dışarıdan katılanların kendi pavyonlarını istedikleri şekilde inşa edebilmeleri için 9 Eylül Sergisi'ne 1931 yılına kadar ara verileceğini belirtmiştir (Ahenk, 22 Temmuz 1929; Kaya Y.T. Yok: 14). Ancak 1929 Ekonomik buhranının yarattığı ortam nedeniyle bir sonraki serginin organizasyonu gerçekleştirilememiş ve 9 Eylül Sergisi 1933 yılına kadar tekrar açılma fırsatı bulamamıştır.

Sonuç

İzmir kozmopolit yapısı, ticaret merkezi olması ve Milli Mücadele'nin sembol şehri olarak Cumhuriyet dönemi içerisinde son derece ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Bu özellikleri ilk sergilerin de İzmir'de açılmasına vesile olmuştur. Nitekim 1923 yılında açılan Numune Meşheri bu sergilerin ilk örneğidir.

Numune Meşheri çok küçük çaplı bir sergileme özelliği gösterse de 9 Eylül Sergileri'ne öncülük etmiş olması bakımından önemlidir. Zira bu sergi sonrasında düzenlenen 1927 ve 1928 9 Eylül Sergileri Cumhuriyet dönemi sergiciliğinin gelişmesinde mihenk taşı olmuşlardır. İzmir gibi kozmopolit ve ticaretin son derece canlı olduğu bir liman şehrinde düzenlenen bu sergiler milli iktisat politikasının yerleşmesinde ve yerli malı ürünlerin tanıtılmasında son derece etkilidir. Savaşın bütün yoksulluklarını halen üzerinde taşıyan ülke vatandaşlarına kendi ürünlerini tanıtmaya ve toplumsal hareketliliği sağlama imkanı yaratmıştır. Bu sayede pek çok firma ürünlerini sergilerken, yabancı firmaların da sergiye iştiraki Türk tüccarların dış ülkelerle ilişkilerini geliştirmelerine fayda sağlamıştır.

Sergiler sadece ürünlerin tanıtıldığı yerler olmaktan ziyade genç Cumhuriyetin inkılap hamlelerinin de hayat bulduğu yerler olmuştur. Özellikle serginin açılış konuşmalarında kullanılan dil ve ifadeler başta ülkenin kurucusu olarak Gazi Mustafa Kemal'e ve yönetici kadroya olan bağlılığı ve minnettarlığı göstermeye yöneliktir. Cumhuriyetin ve milli devletin kazanımları ve vatandaşa sağladığı imkânlar birçok fırsatta dile getirilmiş, sergideki kimi pavyonlarda yer alan görsel malzemeler Osmanlı-Cumhuriyet farkını ortaya koymaya hizmet etmiştir. Bu durum aynı zamanda sergiye iştirak eden yabancılara genç Cumhuriyetin milli, laik ve çağdaş yüzünü göstermeye yönelik bir hamledir.

Birinci ve İkinci İzmir 9 Eylül Sergilerinden kazanılan tecrübeler ilerleyen yıllardaki sergiciliğin gelişiminde büyük rol oynamış, 1936 yılında uluslararası boyutta düzenlenmeye başlanacak olan Enternasyonal İzmir Fuarı'nın da başlangıcını teşkil etmiştir. Bu nedenle Fuar 1927-1928 yılları sergilerinin serptiği tohumların yeşermesiyle

büyümüş ve bugün halen devam ederek sadece İzmir'in değil tüm Türkiye'nin sembolü haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

TC. Cumhurbaşkanlığı Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Sürelî Yayınlar

Akşam

Anadolu

Hakimiyeti Milliye

Hayat Mecmuası. 1927. 2, (34), 21 Temmuz, ss. 159-160.

Hizmet

İçtihad. 1927. 233, 1 Ağustos, s. 4446.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası, 1927. 3(35), Temmuz, s. 698.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. 1927. 2(5), Mayıs, ss. 242-243.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. 1927. 2(7), Temmuz, s. 336.

İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. 1927. 2(9), Eylül, s. 460.

Birinci İzmir Dokuz Eylül Sergisi Nüsha-i Fevkaladesi İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. 1927. 2(11-12), Kasım-Aralık.

İkinci İzmir Dokuz Eylül Sergisi Nüsha-i Fevkaladesi, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. 1928. 3(9-10), Eylül-Ekim.

İzmir 9 Eylül Sergi Gazetesi. 1927.

Servet-i Fünun. 1927. 62(28), Temmuz.

Vakit

Yeni Kitab. 1927. 21, 31 Ekim.

Telif ve Tetkik Eserler

70 Yıllık Sevda İzmir Fuarı. 2001. Derleme: Yaşar Aksoy, Neşe Yurdkoru Özgünel, İzmir: Büyükşehir Belediyesi.

Afetinan, A. 1989. *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

Aksoy, Yaşar. 1993. "İzmir'de İlk Ulusal Tüccarlar ve Ticaret Odası'nın Öyküsü", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 1(3), ss. 47-65.

Birinci İzmir 9 Eylül Sergisi Ticaret Broşürü. 1927. Yayın Evi ve Yayın Yeri yok.

Bülend Nuri, 1928. "1928 İzmir Dokuz Eylül Sergisini Ziyaret", *Servet-i Fünun*, 64(1676-202), 27 Eylül, s. 316.

Doktor Sadi, 1927. "9 Eylül Sergisi", *Hizmet*, 10 Ağustos.

Gürsoy, Melih. 1993. *Ekonomisi ve Bizim İnsanlarımız ile Güzel İzmir*, İzmir: Yaylacık Matbaası.

Kaya, Asil. Y.T. Yok. *Harabeler Üzerinde Cumhuriyet Abidesi İzmir Fuarı*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Mehmed Midhat. 1927. "9 Eylül Sergisi", *Fikirler*, 7, 1 Ekim.

Mehmed Şevki. 1927. "Sergi", *Ahenk*, 5 Eylül.

"Sergi ve Panayırlar", *Arkhitekt*, S. 80, 1937, s. 230.

Sönmezdağ, Umur. 1978. *Atatürk Ormanı ve Kurtuluş Zafer Abidesi, İzmir Tarihinde Sergi, Panayır, Fuarlar ve Kültürpark*, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

Şimşir, Bilal N. 1992. *Türk Yazı Devrimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türk Fuarçılık Tarihi. 2007. Hazırlayanlar Aytac Işık - Mümin Balkan, İstanbul: İstanbul Fuar Merkezi Expo Center Yayınları.

Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar. 1981. Yayına Hazırlayan A. Gündüz Ökçün, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını.

Zeynel Besim. 18 Eylül 1925. "Eylül Panayırı", *Yanık Yurd*.

Zeynel Besim. 20 Nisan 1927. "Eylül Panayırı", *Hizmet*.